

ШҮҮХИЙН СУРГАЛТ,
СУДАЛГАА,
МЭДЭЭЛЛИЙН ХҮРЭЭЛЭН

**ИРГЭНИЙ ХЭРЭГ (CIVIL
CASE), ТҮҮНИЙ ТӨРӨЛ,
АНГИЛАЛЫН ХАРЬЦУУЛСАН
БИЧИЛ СУДАЛГАА**

СУДАЛГААНЫ САН: ИХ/00/2022/08/21

ШҮҮХИЙН СУДАЛГААНЫ ТӨВ
2022.10.04

ИРГЭНИЙ ХЭРЭГ (CIVIL CASE)-ИЙН ХАРЬЦУУЛСАН БИЧИЛ СУДАЛГАА

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ	1
УДИРТГАЛ	2
ҮНДСЭН ХЭСЭГ	3
I. Монгол улсын хууль тогтоомжид тусгагдаж ирсэн байдал.....	3
II. Олон улсын харьцуулсан судалгаа.....	4
2.1 ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛС.....	4
2.2 АНУ-ЫН КАЛИФОРНИ МУЖ.....	6
2.3 СИНГАПУР УЛС	7
2.4 ЭНЭТХЭГ УЛС	7
ДҮГНЭЛТ	10
ЭХ СУРВАЛЖ.....	11

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

АНУ	Америкийн Нэгдсэн Улс
ИХШХШТХ	Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль
ОХУ	Оросын Холбооны Улс

УДИРТГАЛ

Судалгааны зорилго:

Тус судалгааны зорилго нь CIVIL CASE буюу иргэний хэргийг бусад улс орнуудад хэрхэн ойлгож хэрэглэж байгааг тодруулахад оршино.

Судалгааны хамрах хүрээ:

Судалгааны объект нь Монгол улсын ИХШХШтХ-ийн болон Оросын Холбооны Улс, АНУ-ын Калифорни муж, Сингапур Улс, Энэтхэг улс зэрэгт иргэний хэрэг (civil case)-ийг хэрхэн ойлгож тайлбарлаж ирсэн талаар харьцуулан судлах болно.

Судалгааны арга зүй:

Судалгааг гүйцэтгэхдээ эрх зүйн социологийн судалгааны аргууд болох задлан шинжилж, нэгтгэн дүгнэх (анализ, синтез), баримт бичигт шинжилгээ хийх арга зүйг ашиглав.

Судалгааны бүтэц:

Энэхүү судалгаа нь удиртгал, үндсэн хэсэг, дүгнэлт, хавсралт гэсэн хэсгээс бүрдэх практик судалгаа болно.

ҮНДСЭН ХЭСЭГ**I. Монгол улсын хууль тогтоомжид тусгагдаж ирсэн байдал**

Монгол Улсын ИХШХШТХ-д Civil case буюу иргэний хэрэг гэх нэр томъёог хэрхэн ашиглаж ирсэн зохицуулалтыг 1952 оны Иргэний байцаан шийтгэх хууль, 1967 оны Иргэний байцаан шийтгэх хууль, 1994 оны Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль, 2002 оны Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн хүрээнд тус тус судаллаа. Үүнийг дэлгэрүүлбэл:

№	Хуулийн нэр	Хуулийн зохицуулалт
1	1952 оны Иргэний байцаан шийтгэх хууль	1. Шүүхэд иргэний хэргийг зохигчдын нэхэмжлэлээр авч хянан хэлэлцэнэ. Улсын хөдөлмөрчдийн эрх ашгийг хамгаалахын тулд прокуророос өөрийн үзэмжээр хэргийг үүсгэн явуулах буюу хэргийн явцын аль ч үед нь оролцож болно.
2	1967 оны Иргэний байцаан шийтгэх хууль	1-р зүйл. Иргэний хэргийг байцаан шийтгэх журам БНМАУ-ын шүүхүүдэд иргэний хэргийг байцаан шийтгэх журмыг энэ хуулиар тогтооно. Иргэний хэргийг шүүн таслах ажиллагаа нь уг хэргийг хянан хэлэлцэх, байцаан шийтгэх зарим үйлдлийг гүйцэтгэх буюу шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэх үед дагаж шийтгүүлэн байгаа хуулийг баримтална.
3	1994 оны Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль	1 дүгээр зүйл.Хуулийн зорилт Энэ хуулийн зорилт нь өөрийн буюу бусдын эрх, эрх чөлөө, хуулиар хамгаалагдсан ашиг сонирхлыг хамгаалж иргэн, хуулийн этгээдээс нэхэмжлэл, хүсэлт, гомдол гарган мэдүүлсэн эрх зүйн маргааныг шүүх иргэний хэрэг үүсгэн хянан шийдвэрлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.
4	2002 оны Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль	1 дүгээр зүйл.Хуулийн зорилт 1.1.Энэ хуулийн зорилт нь иргэний эрх зүйн харилцаанд оролцогчдын хооронд үүссэн иргэний эрх зүйн маргааныг шүүх иргэний хэрэг үүсгэн хянан шийдвэрлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

Монгол Улсын ИХШХШТХ-д “иргэний хэрэг” гэх нэр томъёог 1952 оны Иргэний байцаан шийтгэх хууль, 1967 оны Иргэний байцаан шийтгэх хуульд “иргэний хэрэг” гэж хэрэглэж байжээ. Харин 1994 оны Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд анх удаа “эрх зүйн маргааныг шүүх иргэний хэрэг үүсгэн” хянан шийдвэрлэнэ гэсэн нь эрх зүйн маргааны тухай хуульчилж байсан онцлог байсан. Харин 2002 оны Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд “иргэний эрх зүйн маргаан” гэж нэрлээд иргэний эрх зүйн маргааныг шүүх иргэний хэрэг үүсгэн хянан шийдвэрлэхээр хуульчилсан нь илүү боловсронгуй болгосон байна.

Харин хууль зүйн тайлбар толь бичигт “иргэний хэрэг” гэдгийг хэрхэн тайлбарлаж бичсэн талаар тодруулбал:

№	Хууль зүйн толь бичгийн нэр	Хууль зүйн толь бичигт тайлбарлаж бичсэн
1	Хууль зүйн тайлбар толь ¹	Иргэний хэрэг- ИХШХШТХ-д шүүхээр шийдвэрлүүлэхээр урьдчилан заасан нэхэмжлэл, гомдол, хүсэлтийг хүлээн авч, шүүхийн ба нутаг дэвсгэрийн харьяалал, нэхэмжлэлийн бүрдүүлбэр, нэхэмжлэлд хавсаргах бичиг баримт, зохих шаардлага хангасан гэж үзвэл шүүгчийн захирамжаар иргэний хэрэг үүсгэнэ. Иргэний хэрэг үүсгэх үндэслэлийг ИХШХШТХ-ийн 12 дугаар зүйлд хуульчилсан байдаг.

¹ Г.Совд нар, Хууль зүйн толь бичиг, 2003 он, 133 дахь тал.

2	Монгол Улсын Хууль зүйн нэвтэрхий толь бичиг ²	Иргэний хэрэг (англ. civil case)- Иргэний процессын хууль тогтоомжид заасан журмаар иргэний шүүхээр хянан хэлэлцэгдэх аливаа иргэний эрх зүйн маргаан. И.х.-т дараах хэрэг хамаарна: хууль зүйн учир холбогдол бүхий үйл баримтыг тогтоох хэрэг ба онцгой ажиллагаа бүхий бусад хэрэг.
---	---	--

Ийнхүү хууль зүйн толь бичигт иргэний хэрэг гэдгийг ИХШХШТХ-аар хуульчилж өгсөн байхыг ойлгож байгаа бол хууль зүйн нэвтэрхий толинд иргэний шүүхээр хянан хэлэлцэж байгаа маргааныг иргэний хэрэг гэж үзжээ. Энэ нь иргэний хэрэг гэдэг нь иргэний эрх зүйн маргааны үр дүнд шүүхээр хянан шийдвэрлэгдэж байх тухай толь бичгүүдэд тайлбарлажээ.

II. Олон улсын харьцуулсан судалгаа

2.1 ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛС

Оросын Холбооны Улсад Иргэний хэрэг гэх нэр томъёо, ойлголт, түүний төрлийг 2002 оны Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд зохицуулж өгсөн байна³. Үүнд:

22 дугаар зүйл. Иргэний хэргийг шүүхийн харьяалалд шилжүүлэх

1. Шүүх дараах зүйлийг хянан хэлэлцэж, шийдвэрлэнэ.
 - 1) Иргэн, Гэр бүл, Хөдөлмөр, Орон сууцны, Газар, Байгаль орчны болон бусад эрх зүйн харилцаанаас үүссэн маргаантай холбоотой зөрчил буюу маргаантай эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах тухай иргэн, байгууллага, төрийн эрх мэдэл, орон нутгийн засаг захиргааны оролцоотой нэхэмжлэл
 - 2) Энэ хуулийн 122 дугаар зүйлд заасан шаардлагын дагуу батлан даалтын журмаар шийдвэрлэсэн хэрэг
 - 3) Энэ хуулийн 245 дугаар зүйлд заасан нийтийн эрх зүйн харилцаанаас үүссэн хэргүүд;
 - 4) Энэ хуулийн 262 дугаар зүйлд заасан онцгой ажиллагааны журмаар шийдвэрлэх хэрэг;
 - 5) Арбитрын шүүхийн шийдвэрийг эсэргүүцэх, арбитрын шүүхийн шийдвэрийг албадан гүйцэтгүүлэх тухай гүйцэтгэх хуудас олгох тухай хэрэг;
 - 6) Гадаад Улсын шүүхийн шийдвэр, Гадаад Улсын арбитрын шүүхэд туслалцаа үзүүлэх тухай хэрэг;
 - 7) Холбооны хуульд заасан тохиолдолд арбитрын шүүхэд туслалцаа үзүүлэх тухай хэрэг;
 - 8) Холбооны хуулиар арбитрын шүүхийн харьяалалд шилжүүлсэн ашгийн төлөө бус байгууллагаас бусад хуулийн этгээдийг үүсгэн байгуулах, түүний удирдлага, оролцоотой холбоотой аж ахуйн нэгжийн маргаантай хэрэг;
2. Шүүх гадаад иргэн, харьяалалгүй хүн, гадаадын болон олон улсын байгууллагад холбогдох хэргийг хянан шийдвэрлэнэ.
3. Холбооны Үндсэн хууль, Холбооны хуулиар арбитрын шүүхийн бүрэн эрхэд хамаарах эдийн засгийн маргаан болон бусад хэргийг эс тооцвол энэ зүйлийн нэг, хоёрдугаар хэсэгт заасан хэргийг хянан шийдвэрлэнэ.

² С.Нарангэрэл, Монгол Улсын Хууль зүйн нэвтэрхий толь бичиг, 2021 он, 188 дахь тал.

³ Гражданский процессуальный кодекс российской федерации http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_39570/, (Сүүлд үзсэн: 2022.10.02).

4. Шүүхэд харилцан уялдаа бүхий хэд хэдэн нэхэмжлэлийн шаардлагыг агуулсан өргөдлийн дагуу хандахдаа зарим нь ерөнхий шүүхийн харьяалалд, бусад нь арбитрын шүүхэд, хэрэв нэхэмжлэлийг салгах боломжгүй бол хэргийг ерөнхий харьяаллын шүүх хянан шийдвэрлэнэ.

Нэхэмжлэлийг салгах боломжтой бол шүүгч ерөнхий харьяаллын шүүхийн харьяаллын дагуу нэхэмжлэлийг хүлээн авч, арбитрын шүүхийн харьяаллын дагуу нэхэмжлэлийн шаардлагын зарим хэсгийг буцаах тухай шийдвэр гаргана.

22.1. дүгээр зүйл. Арбитрын шүүхэд харьяалах маргаан (2015 оны 12-р сарын 29-ний өдрийн 409-ФЗ Холбооны хуулиар оруулсан)

1. Иргэний эрх зүйн харилцаанаас үүссэн маргаан, түүнчлэн мэргэжлийн спорт, спортын шилдэг тамирчин, тамирчдын хувийн маргааны талаар Холбооны хуульд өөрөөр заагаагүй бол маргааны талуудын хооронд хүчин төгөлдөр арбитрын хэлэлцээр байгаа тохиолдолд талууд хэргийг арбитрын шүүхэд шилжүүлж болно.
2. Дараах маргааныг арбитрын шүүх хянан шийдвэрлэхээр хэлэлцэж болохгүй:
 - 1) Энэ хуулийн 22 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 4 дэх хэсэгт заасан маргаан;
 - 2) Гэр бүлийн харилцаанаас үүссэн маргаан, түүний дотор гэрлэгчдийн хамтран олж авсан эд хөрөнгийг хуваахаас бусад тохиолдолд асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчид нь асрамжид буй хүнийхээ эд хөрөнгийг захиран зарцуулахтай холбоотой маргаан;
 - 3) Биеийн тамир, спортын тухай хууль тогтоомжийн шаардлагыг харгалзан байгуулагдсан байнгын ажиллагаатай арбитрын байгууллага удирддаг арбитрын (арбитрын ажиллагаа) хүрээнд арбитрын шүүхэд шилжүүлсэн мэргэжлийн спорт, сонгомол спортын тамирчин, дасгалжуулагчийн хөдөлмөрийн ганцаарчилсан маргаанаас бусад хөдөлмөрийн харилцаанаас үүссэн маргаан;
 - 4) Өв залгамжлалын харилцаанаас үүссэн маргаан;
 - 5) Төрийн болон хотын өмчийг хувьчлах тухай ОХУ-ын хууль тогтоомжоор зохицуулсан харилцаанаас үүссэн маргаан;
 - 6) Төрийн болон хотын хэрэгцээг хангах бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах чиглэлээр ОХУ-ын хууль тогтоомжоор гэрээний тогтолцооны зохицуулалттай харилцаанаас үүссэн маргаан;
 - 7) Амь нас, эрүүл мэндэд учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх тухай маргаан;
 - 8) Иргэдийг орон сууцны байрнаас нүүлгэн шилжүүлэх тухай маргаан;
 - 9) Байгаль орчинд учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэхтэй холбогдсон харилцаанаас үүссэн маргаан;
 - 10) Холбооны хуульд тодорхой заасан тохиолдолд бусад холбогдох маргаан.
3. Хэрэв хуулийн этгээдийн оролцогчид холбооны хуульд заасны дагуу ийм нэхэмжлэл гаргах эрхтэй бол, хуулийн этгээдийн гуравдагч этгээдтэй байгуулсан эрх зүйн харилцаатай холбогдуулан хуулийн этгээдийн оролцогч болон хуулийн этгээдийн хооронд үүссэн маргаан, хуулийн этгээд, түүнд хамаарах оролцогчид хуулийн этгээдийн оролцогчийн нэхэмжлэлийн талаар гаргасан маргаан энэ зүйлийн дөрөв дэх хэсэгт заасны дагуу, түүнчлэн дээрх маргааны нэхэмжлэгч, хариуцагч бусад хүмүүс эдгээр маргааныг арбитрын шүүхэд шилжүүлэх тухай арбитрын гэрээ байгуулсан тохиолдолд арбитрын шүүхэд нэхэмжлэлээ гаргаж болно.

23 дугаар зүйл. Энх тайвны шударга ёсны төлөөх иргэний хэрэг.

1. Энхийн шүүгч нь дараах хэргийг анхан шатны шүүхээр хянан шийдвэрлэнэ.
 - 1) Шүүхийн захирамж гаргах тухай;

- 2) Гэрлэгчдийн хооронд хүүхдийн тухайд маргаан байхгүй бол гэрлэлт цуцлах тухай;
 - 3) Тавин мянган рублиэс хэтрээгүй нэхэмжлэлийн үнийн дүнтэй дундын эд хөрөнгийг гэрлэгчдэд хуваах тухай;
 - 4) Тавин мянган рублиэс хэтрээгүй нэхэмжлэлийн үнийн дүнтэй оюуны ажлаас бий болсон үр дүн, түүнийг ашиглахтай холбогдох харилцаанаас үүссэн эд хөрөнгийг өвлөхөөс бусад тохиолдолд хамаарах эд хөрөнгийн маргаан;
 - 5) Зуун мянган рублиэс хэтрээгүй нэхэмжлэлийн үнийн дүнтэй хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалахад чиглэн үүссэн эд хөрөнгийн маргаантай холбогдох хэрэг;
- 24 дүгээр зүйл. Дүүргийн шүүхэд хянан шийдвэрлэх иргэний хэрэг
Энэ хуулийн 23,25,26,27 дугаар зүйлд заасан хэргээс бусад ерөнхий шүүхэд харьяалагдах иргэний хэргийг дүүргийн шүүх анхан шатны шүүхээр хянан хэлэлцэнэ.

25 дугаар зүйл. Цэргийн шүүх болон бусад дагнасан шүүхийн хянан шийдвэрлэх иргэний хэрэг.

Холбооны Үндсэн хуулийн хуульд заасан тохиолдолд иргэний хэргийг цэргийн болон бусад дагнасан шүүх хэлэлцдэг.

26 дугаар зүйл. Бүгд Найрамдах Улсын Дээд шүүх, нутаг дэвсгэрийн болон бүс нутгийн шүүх, Холбооны чухал хэрэгтэй холбогдох хотын шүүх, өөртөө засах орны шүүхэд хянан шийдвэрлэх иргэний хэрэг

1. Төрийн нууцтай холбоотой;

27 дугаар зүйл. Оросын Холбооны Улсын Дээд шүүхэд хянан шийдвэрлэх иргэний хэрэг

ОХУ-ын Дээд шүүхэд харьяалагдах хэргийн харьяаллыг 2014 оны 2-р сарын 5-ны өдрийн N 3-FKZ "ОХУ-ын Дээд шүүхийн тухай" Холбооны Үндсэн хуулийн хуулиар тогтоосон хэмээн дээрх байдлаар Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульдаа иргэний хэргийн зохицуулж өгсөн байна.

2.2 АНУ-ЫН КАЛИФОРНИ МУЖ

Иргэний хэрэг⁴

Иргэний хэрэг нь хувийн эрх зүйн (компани) бие биеийнхээ эсрэг шүүхэд нэхэмжлэл гаргасан тохиолдлууд. Иргэний хэрэг нь эрүүгийн хэргээс ялгаатай. Иргэний шүүхэд олон өөр өөр хэргүүд гардаг.

Иргэний хэргийн шүүхэд маш олон иргэний хэрэг гардаг. Жишээлбэл:

- Бага үнийн дүнтэй нэхэмжлэлтэй хэргүүд нь хувь хүн эсвэл компаниудын хооронд 10,000 ам.доллар ба түүнээс бага нэхэмжлэл үүсгэнэ, өмгөөлөгчгүй байхыг зөвшөөрдөг.
- Гэрээ, эд хөрөнгөд хохирол учруулах, хохирол учруулсан зэрэг маргаантай холбоотой иргэний хэрэг.
- Гэр бүл салалт, хүүхдийн тэтгэмж, хүүхдийн асрамж, үрчлэлт зэрэг гэр бүлийн хэрэг.
- Газрын маргаан нь газар ашиглах, бүртгэл, газар барьцаалах зэрэг тохиолдол.
- Өв залгамжлал (гэрээслэл) болон эрх зүйн чадамжгүй хүмүүст хамааралтай хэрэг.
- Насанд хүрээгүй хүний хэрэг, 18 нас хүрээгүй хүүхэдтэй холбоотой хэргийг хоёр үндсэн ангилалд хуваадаг: насанд хүрээгүй хүмүүсийн эсрэг гэмт хэрэг (эрүүгийн

⁴ <https://www.courts.ca.gov/1000.htm?rdeLocaleAttr=en>, (Сүүлд үзсэн: 2022.10.03).

хууль зөрчсөн насанд хүрээгүй хүүхэд) болон насанд хүрээгүй хүмүүсийн асран хамгаалах (орон гэргүй эсвэл эцэг эхийн асрамжийн газар) гэсэн.

- Иргэний нэр солих, нэр хүндэд халдах, дарамт үзүүлэх гэх мэт бусад төрлийн хэрэг нь хамаарна.

2.3 СИНГАПУР УЛС

Иргэний эрх зүй нь хувь хүн, хуулийн этгээдийн эрх, үүргийн асуудлыг авч үздэг. Улмаар Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд талуудын хооронд үүсэж буй маргаан⁵:

Маргаантай хэрэг:

Иргэний хэрэг нь ихэвчлэн талуудын үл ойлголцсон байдлаас үүсдэг бөгөөд эдгээрийг маргаантай хэрэгт хамааруулдаг. Иймд янз бүрийн асуудлаар маргаан үүсэж болох учир үүнийг нийтлэг жишээн дээр дурдвал: бараа, үйлчилгээтэй холбоотой маргаан, түрээсийн гэрээ, ажил эрхлэлт эсвэл корпорацын асуудалтай холбогдох маргаан орно гэжээ. Талууд (хувь хүн, хуулийн этгээд) хэрэг үүсгэсэн тохиолдолд иргэний шүүхэд өөр нэг этгээдийн эсрэг хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг эхлүүлж болно. Шүүх үйл ажиллагаа гэдгийг нэг тал нөгөө талынхаа эсрэг шүүхэд нэхэмжлэл гаргах эрхийг олгосон нотлох баримтуудын цогц гэж үзсэн ба тухайн зөрчил бүхий үйлдэл үүссэн өдрөөс хойш нэхэмжлэлийг тодорхой хугацааны дотор гаргах ёстой байна.

Нэхэмжлэлээ гаргасан тохиолдолд шүүх зөрчил гаргасан талыг мөнгөн нөхөн төлбөр олгох (хохирол гэж нэрлэдэг) эсвэл шүүхийн холбогдох бусад захирамжуудыг гаргаж болно. Өөрөөр хэлбэл, энэ нь хувийн эрх зүйн маргаанд тооцогдоно гэсэн байна. Шүүгч, шүүхийн үйлчилгээ үзүүлэхээс бусад тохиолдолд төр уг маргаанд оролцох боломжгүй.

Маргаангүй хэрэг:

Зарим тохиолдолд нөгөө талтай санал нийлэхгүй байсан ч шүүхэд нэхэмжлэл гаргаж болно. Жишээ нь: Өмгөөлөгчид итгэмжлэл олгох гэх байдлаар ангилдаг байна.

2.4 ЭНЭТХЭГ УЛС

Энэтхэгийн иргэний нэхэмжлэлийн төрөл буюу иргэний хуульд хамаарах иргэний хэргийн төрлүүд⁶:

Энэтхэгийн иргэний нэхэмжлэлийн төрлийг дурдвал⁷:

1. Гэрээний маргаан /contract disputes/

Гэрээний маргаанд гэрээ байгуулсан талууд аливаа шалтгааны улмаас хууль ёсны амлалтаа биелүүлээгүй эсвэл биелүүлж чадаагүй хувь хүн эсвэл нэг гэрээнд гарын үсэг зурсан цөөн хэдэн хүн хамаардаг. Гэрээний нөхцөл муу тохиолдолд гэрээний маргаан үүсдэг. Гэрээгээ урт хугацаагаар сунгах нь гэрээний маргаан үүсэх нийтлэг шалтгаан болдог бөгөөд үүнээс хамааран нэг болон түүнээс дээш этгээдүүд хууль ёсны дагуу хүлээсэн үүргээ биелүүлэхэд хангалттай бодит дэмжлэг, болон мөнгө байхгүй байдаг байна. Энэ төрлийн иргэний нэхэмжлэлд гэрээний маргаан хамаарна. Гэрээний маргаанд олон тооны бизнес эрхлэгчид эсвэл хүмүүс багтана. Аливаа холбоо эсвэл үйлчлүүлэгчтэй харилцах хоорондын харилцаанд гэрээний хоёр тал баталгаатай гэх зүйлээ хийх, түүнийгээ

⁵ <https://www.judiciary.gov.sg/who-we-are/what-is-civil-case/>, (Сүүлд үзсэн: 2022.10.03).

⁶ <https://www.lawyered.in/legal-disrupt/articles/five-common-types-civil-cases-prakash-paul/>, (Сүүлд үзсэн: 2022.10.03).

⁷ <https://www.brentgeorgelaw.com/five-common-types-of-civil-cases/>, (Сүүлд үзсэн: 2022.10.04).

баталгаажуулахаар гэрээ байгуулна. Ямар нэг шалтгаанаар талуудын аль нэг нь үл ойлголцож нэхэмжлэл гаргах нь элбэг тохиолддог. Ийнхүү гэрээний маргааны төрлүүдэд:

- Орон сууц эзэмшигч, түрээслэгч нарын хооронд үүссэн маргаан
- Орон байрны өмчлөгч болон ажил гүйцэтгэгч /зураг төсөл/-ийн хооронд үүссэн засварын маргаан
- Газрын наймааны маргаан
- Доголдолтой бүтээгдэхүүн худалдах
- Худалдан авалтын барааг хүргээгүй тохиолдолд хураамж авах
- Үл өрсөлдөх хэлцлийг зөрчих /гэрээ, хэлэлцээр/
- Бизнесийн хэлцлийг зөрчих

2. Гэм хорын маргаан /Torts/

Иргэний эрх зүй дэх өөр нэг иргэний хэргийн төрөл бол аливаа нэг хүн нөгөө хүндээ идэвхтэй үйлдлээр эсвэл бие махбодод нь хохирол учруулсан тохиолдолд, энэхүү үйлдлийг нотлох боломж нь гэм хорын зөрчлийн маргаанд хамаардаг. Зөрчлийн хэд хэдэн өвөрмөц хэлбэрүүд байдаг. Жишээ нь, гэм хорын зөрчилд тухайн хүний эд хөрөнгийн аюулгүй байдал, мөн санхүүгийн аюулгүй байдал зэрэгтэй холбоотой гэм хор байж болно. Хохирол учруулах, мөн болгоомжгүй үйл явдалтай холбоотой тохиолдолд нийтийн эрх зүйн дагуу нийтлэг болдог гэмт хэргийн тоонд ихэвчлэн багтдаг байна. Анхаарал болгоомжгүйгээс үүдэн хохирол учирсан хэргийн хувьд зөрчлийн нэхэмжлэлийг арилжааны байгууллага эсвэл тухайн этгээдийн эсрэг бүртгэлийг хөтөлж, энэ талаар мэдэгдэл гаргаж болно. Энэ тохиолдолд хохирсон тал нөхөн төлбөр, ажиллаагүй цаг эсвэл хохиролтой гэх эд хөрөнгийг нөхөн төлөх замаар хохирлыг мөнгөн дүнгээр төлж барагдуулахын тулд засан сайжруулах хохирлыг нэхэмжилдэг байна.

Гэм хорын зөрчлийг 3 ангилдаг:

1. Хайхрамжгүй байдал-Санамсаргүй байдлаар хохирол учруулах
2. Санаатай- Тухайн үйлдлийн талаарх идэвхтэй сэдэл төрөх
3. Эрсдэлтэй алхам хийх- Ямар нэг зүйл найдвартай эсэхийг баталгаажуулах үүднээс хатуу үүрэг, хариуцлагыг оногдуулах. Энэ нь хайхрамжгүй байх болон хүлээлттэй байдлыг шаарддаггүй.

Гэм хорын нэхэмжлэл гаргах жишээ:

- Гэнэтийн довтолгоо
- Хуурамчаар шоронд хорих ял оногдуулах
- Луйвар
- Сэтгэл санааны хямрал / хохирол
- Хувь хүний нууцад халдах
- Машин эсвэл дугуйны осол
- Эмнэлгийн алдаа
- Халтирч унах
- Доголдол үүссэн бүтээгдэхүүн
- амьтны дайралт буюу нохойд хазуулах зэрэг орно.

3. Нийтийн эрх ашгийг төлөөлсөн нэхэмжлэл /class action cases/

Нийтийн эрх ашгийг төлөөлсөн нэхэмжлэл нь дээрх гэм хорын хэрэгтэй төстэй бөгөөд зөвхөн уг хэргийг гүйцэтгэх буюу яллах явдал нь чухалд тооцогдоно. Энэ тохиолдолд адилхан үйлдлээс болж гэмтэж бэртсэн бүлэг хүмүүсийг төлөөлөхөөр нэхэмжлэл гаргана

гэсэн үг юм. Иймд доголдолтой бүтээгдэхүүн эсвэл аюул заналхийлэх эд материалд өртсөн тохиолдлууд элбэг тохиолддог байна. Үүнд,

- Хүнийг аюултай бодисоор хордуулдаг үйл ажиллагаа явуулах
- Олон тооны гэмтэл, өвчин, үхэлд хүргэх боломжтой доголдолтой бүтээгдэхүүн
- Осол гарахад нөлөөлсөн тээврийн хэрэгслийн доголдолтой хэсгүүд
- Хэсэг бүлэг хүмүүст санаатайгаар хохирол учруулсан корпорац байгууллага
- Бүлэг хүмүүсийг залилах зорилготой үйл ажиллагаа эрхлэх зэрэг орно.

4. Хотын эсрэг гаргасан өргөдөл

Хот суурин эсвэл Холбооны Засгийн газрын эсрэг гомдлыг шүүхээс гадна шийдвэрлэдэг боловч Засгийн газар шийдвэрлэхээс татгалзсан тохиолдолд тухайн гаргасан гомдлыг “иргэний хэрэг” гэж үздэг. Нэхэмжлэгч хотын хууль, бодлого нь ард иргэддээ аливаа хохирол учруулсан гэж үзэж байгаа тохиолдолд энэ хэргүүдээр нэхэмжлэл гаргаж болно. Үүнд, өөр олон төрлийн иргэний хэрэг байдаг бөгөөд зарим тохиолдолд эрүүгийн хэрэгт хамааруулж шийдвэрлэнэ.

5. Өмчийн маргаан

Өмчийн тухай хууль нь хөдлөх эд хөрөнгө болон үл хөдлөх эд хөрөнгөд учирсан хохирлын талаарх маргаантай холбогдоно. Иргэний хэрэгт шийдвэрлэхтэй холбоотой олон төрлийн эд хөрөнгийн маргаан байдаг. Үл хөдлөх эд хөрөнгийн хувьд газрын өмчид хамаарах хил заагтай холбоотой маргаан байж болно. Өөрөөр хэлбэл, энэ төрлийн хэрэг нь өнгөрсөн хохирлыг барагдуулах бус, харин ирээдүйд бий болох, зөрчил бүхий үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх зорилготой байна. Шүүхэд дараах нэхэмжлэлийн шаардлагыг гаргаж болно. Үүнд:

- Орон сууцны хороололд худалдааны талбай барих үйл явцыг зогсоох
- Тухайн талыг тодорхой үйл ажиллагаа эрхлэхийг нь зогсоох
- Үл хөдлөх эд хөрөнгийн эрхийг хууль ёсны эзэмшигчид нь шилжүүлэх зэрэг хамаарна.

ДҮГНЭЛТ

Иргэний хэрэг (civil case) гэх нэр томъёог 1952 оны Иргэний байцаан шийтгэх хуульд анх зохицуулж өгсөн бөгөөд улмаар иргэний хэрэг гэх ойлголтод “...иргэн, хуулийн этгээдээс нэхэмжлэл, хүсэлт, гомдол гарган мэдүүлсэн эрх зүйн маргаан..”-ыг багтаан хуульдаа зохицуулсан байна. Түүнээс хойш 2002 оны Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд “...эрх зүйн харилцаанд оролцогчдын хооронд үүссэн иргэний эрх зүйн маргааныг шүүх иргэний хэрэг үүсгэн хянан шийдвэрлэхтэй...”, Монгол Улсын хууль зүйн нэвтэрхий тольд иргэний хэрэг гэдгийг “...иргэний шүүхээр хянан хэлэлцэгдэх аливаа иргэний эрх зүйн маргаан”, түүнд хамаарах хэргийг хоёр ангилж эрх зүйн нэр томъёоны хувьд хууль зүйн үүднээс албан ёсны боловсронгуй болгож өөрчилж ирсэн байна. Хэдий тийм боловч Монгол Улсын Хууль зүйн салбарт иргэний хэрэг гэх нэр томъёог хэрхэн нэг мөр ойлгож хэрэглэх, түүнд ямар хэргүүд болон маргаан хамаарах талаар тодорхой ангилал, төрлүүд байхгүй байгаа нь дутагдалтай юм. Иймд энэхүү бичил судалгаанд иргэний хэрэг болон иргэний маргаан гэдгийг хэрхэн ойлгож, тэдгээрт хамаарах хэрэг, маргааны төрлүүдийг хооронд нь ангилж байгааг судлах зорилгоор “ОХУ, АНУ-ын Калифорни муж, Сингапур Улс, Энэтхэг Улс”-ын хүрээнд харьцуулан судалснаас дурдвал ОХУ-ын шүүхийн тогтолцоо нь нэлээд өргөн хүрээг хамарсан бөгөөд хэрэг, маргааныг шийдвэрлэдэг бие даасан олон шатлал бүхий шүүхүүдтэй юм. Өөрөөр хэлбэл тухайн шүүхүүд нь иргэний эрх зүйн харилцаанаасаа хамааран өөрт харьяалах хэрэг, маргаануудыг хянан шийдвэрлэдэг ба тухайн хэрэг болон маргааны төрлүүдийг ОХУ-ын 2002 оны Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд дэлгэрэнгүйгээр зохицуулж өгсөн байна. Мөн Энэтхэг Улс нь иргэний хэргийн нэхэмжлэлд тооцогдох хянан шийдвэрлэх маргааны төрлүүдийг ангилсан байна.

ЭХ СУРВАЛЖ

Ном, сурах бичиг

1. Г.Совд нар, Хууль зүйн толь бичиг, 2003 он, 133 дахь тал.
2. С.Нарангэрэл, Монгол Улсын Хууль зүйн нэвтэрхий толь бичиг, 2021 он, 188 дахь тал.

Цахим эх сурвалж

1. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_39570/
Гражданский процессуальный кодекс российской федерации
2. <https://www.courts.ca.gov/1000.htm?rdeLocaleAttr=en>
3. <https://www.judiciary.gov.sg/who-we-are/what-is-civil-case>
4. <https://www.lawyered.in/legal-disrupt/articles/five-common-types-civil-cases-prakash-paul/>
5. <https://www.brentgeorgelaw.com/five-common-types-of-civil-cases/>